

KOCSIS LILLA

Kényszerített pillanat

CSUTAK GABI: CSENDÉLET SÁRKÁNNYAL

„Minden pillanat egymás mellett lebeg az egresbokrok tüskéibe akadva.”

Prae.hu
Budapest, 2017
100 oldal, 2500 Ft

”

Csutak Gabi novellafüzére 2017-ben jelent meg *Csendélet sárkánnyal* címmel a JAK és a Prae gondozásában. A Margó-díj tíz legjobb jelöltje közé választott kötet szövegei ismerősök lehetnek a litera.hu portálról, de egybeszerkesztve is élvezhetőek sőt, motívumviláguk, összefüggéseik hangsúlyosabban érvényesülnek. Az egy csokorra való történet ugyan nem tesz ki egy kisregényt, mégis adódik, hogy az egyes szám első személyben megszólaló elbeszélők közé egyenlőségjelet tegyünk, és egyfajta önéletírásként olvassuk a csendéletnek nehezen nevezhető memoár egyes darabjait. Nagyon is zajos az élet a *Csendélet sárkánnyal* oldalain, nem mozdulatlan vásznat kapunk tehát, hanem az emlékek és a képzelet összjátékából adódó varázsképet, mely egyszerre szórakoztató és keserű. Finom, árnyalt, a korrajzoknak fityisztt mutató szöveg-játék, mely inkább akar elgondolkodtatni, mint nosztalgikus álmodozásra csábítani.

Régen minden sokkal jobb volt. Régen minden sokkal rosszabb volt. A két élményt, a nosztalgia örömét és a történelem kegyetlenségét összeboronáló novellakötet kapcsán e két állítás igazságának folytonos és párhuzamos igazolásába gabalyodunk, miközben bőven van arra lehetőségünk, hogy elmélázzunk az idő megfoghatatlanságán. A *Csendélet sárkánnyal* ugyanis kevésbé gyerekkorba visszarávedő történelmi tabló (sokadik ezek sorában), sokkal inkább az idő múlásának megrendítő véglegességével küzdő vállalkozás. „Aki az idővel szembe fordul, nem csavarodik be” – olvashatjuk a *Mészpor mindenütt* című írásban, és a kötetet végigolvasva bizonyítva láthatjuk ezt a tételt. Az eltűnt idő megőrzésére tett kísérletként tekinthetünk a szövegekre. A *Csendélet sárkánnyal* egyfajta mini-émlékmű, ugyanakkor nem dokumentum, ehelyett hangulatok gyűjteménye. A múltat kifacsart helyzetekben megragadó és kifigurázó történetek azt sugall-

ják, hogy a történelem a hétköznapokon keresztül érthető meg. „Nem férek hozzá a többemeletes állványzathoz, melyet a bőröm alatt hordok” – vallja a már idézett, leginkább álomszerű *Mészpor mindenütt*. Mintha az emlékek őrzésének és lejegyzésének célja magának az emlékezőnek a megőrzése lenne, egyrészt az önismeret legjobb útja, másrészt kiváló védelem a becsavarodás ellen. „Minden pillanat egymás mellett lebeg az egresbokrok tüskéibe akadva” olvashatjuk a *Hőségriadóban*. Megfogni az álmot, kényszeríteni a pillanatot, kimerevíteni a mozgóképet nem lehetetlen tehát.

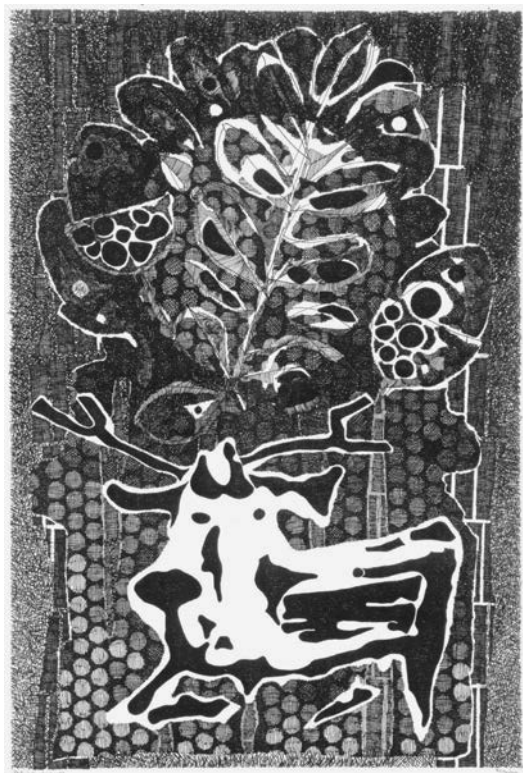
A Csendélet sárkánnyal című novelláskötet huszonegy szövege három híján a 80-as évek Romániáját idézi fel: a vezér alakját, a neki szentelt ünnepek izgalmát, az egykori monumentális építkezések nyomait, az egyforma lakótelepeket. Ceaușescu Romániája azonban csak egy elrettentő díszlet. A háttér, a környezet nem lép túl a szerepén, nem tereli el a történetek fókuszát, és ezek a novellák nem azt vállalják, hogy megmutatják nekünk, milyen az élet egy diktatúrában akár felnőttként, akár gyerekként. Ezért lehet nosztalgikus a Csendélet sárkánnyal, ahol nem a kor, nem a történések, hanem a groteszk szélsőségeket elviselni képes lét-állapot után sóvároghatunk. Nem lekicsinyelt a gyermeki nézőpont, nem értéktelen és bazári a naivitás, hanem egy olyan viselkedés minta, amely képes felülemelkedni a világ abszurdításán, és egyfajta teremtett varázsdimenzióba menekülni. A *Nyúlpaprikásban* megénekelt kivégzés, majd az áldozat elfogyasztása szinte örkényi sűrűségű és szerkesztésű, feloldozás nélküli rémtörténet, ahol tetten érhető a szenvedés és a viszolygás a felnőttek szabályaival szemben, mégis fékezi az undort a rácsodálkozás, az ismeretlen megtapasztalása felett érzett, szégyellt öröm: „Egyszerre csak kifordult az egész, mint egy kesztyű. Messziről úgy nézett ki, mintha két nyúl lógott volna egymásba kapaszkodva. A felsőnek szép lilásrózszaszín gyöngyházfénye volt.”

A Csendélet sárkánnyal szürreális-álomszerű nyelvezete, annak mesékből és gyermeki fantáziából szőtt metaforái gátlástalanul épülnek be a szövegekbe. Pedig a *Hőségriadóban* ez áll: „amit nem lehet figyelni, kitapintani, kiszagolni, most nem is érdekel.” Csakhogy Sandokan éppúgy részese ennek világnak, mint a rokonság vagy az óvodai gyerekek, és a sárkány éppoly megbízhatóan jelenik meg a történetekben, mint a szenvedés és a halál. A mindennapok részei ők is, kifigyelhetőek, kitapinthatóak és kiszagolhatóak. Az álom és a fantázia nem arra szolgál, hogy menekülést kínáljon az abszurditással szemben – erre mintha nem lenne szükség -, nem is magyarázatot kínál a megértésre vágyóknak, mégis egy másik világot jelent, amely ezer szállal kötődik ahhoz, amelyből pedig sokszor jó lenne kilépni. A történetek metaforái erdélyi városokat kötnek össze Berlinnel, Budapesttel vagy Bukaresttel. A hol százkarú, hol hétfejű rokonság, a kígyók, nyulak, hattyúk, sárkányok és Sandokan zavarba ejtő módon közlekednek a szövegek között, felbukkanásaik pedig szórakoztató módon ellenpontozzák a rémületes fordulatokat. Személyes jelképrendszerként működnek ezek az elemek a magán mítoszokban, hogy segítségükkel sikerülhessen távolságot tartani a fájdalomtól és a félelemtől.

A történelem viharait kiálló gyerek ábrázolása szinte irodalmi közhely. Azonban hibás a Csendélet sárkánnyalt gyerek-könyvként definiálni. Az elbeszélő ugyanis nem gyerek, hanem a gyerekkort felidéző felnőtt, aki emlékeit, hangulatait és asszociációit összegyűrve próbál felidézni egy olyan állapotot, amikor még minden természetes és elfogadott. A világot a gyerekek nem kérdőjelezi meg, nem megérti, hanem tudomásul veszi. A kötet grotesksége éppen ezen alapul, hiszen a helyzetek és a környezet abszurdítása a benne élők, elsősorban az elbe-

szélő már-már naiv elfogadásával együtt olyan feszültséget teremt, amelyre nem kínálnak a szövegek enyhülést. Ez a feszültség azonban egyszerre szól a történelmi környezetnek és az emberi viszonyoknak: a vezérnek rendezett, nagy műgonddal előkészített ünnepség éppoly természetes része a világnak, mint a ritkán látott szülők időnkénti felbukkanása, a lerészegező nagypapa, aki miatt nem lehet elhagyni a szobát vagy a házi kedvencként szeretett nyuszt ebédre feltárló nagymama.

A Csendélet sárkánnyal napló, memoár, abszurd történetek gyűjteménye álruhában. Az álruha, a világot alulnézetből figyelő gyermeki naivitást középpontba helyező olvasat sem visz feltétlenül tévútra bennünket, de kevés ahhoz, hogy tudjunk mit kezdeni a szövegek folytonos reflektálásának felfejtésével. Lehet, hogy a Csendélet sárkánnyal a gyermekkori élmények feldolgozása, naiv-távolságtartó visszaidézése, de emellett a felnőtt kétségbeesett kísérlete arra, hogy megmentsen valamit régi önmagából. Időutazás végállomás nélkül. Vagy ahogy a *Túl sok levegő* fogalmaz: „De én nem akarom érteni, nem akarom tudni, hová visznek, sehová sem akarok megérkezni, csak sétálgassanak egész nap fel-alá ezeken a csendes, napfényes folyosókon, míg észrevétlenül fel nem oldódom a végtelenített gördülésben.”

FEHÉR SZARVAS